

willen we deze dochteren

Interview met psychoanalyticus Paul Verhaeghe

We leven in een neoliberale maatschappij. Sterker nog, we zijn de neoliberale maatschappij. Een samenleving waar de klemtoon ligt op het individu, op materieel succes, en op een dodelijke competitiviteit. Een anti-vrouwelijke maatschappij ook, die compleet tegen emancipatie ingaat. De Gentse hoogleraar Paul Verhaeghe houdt ons in zijn boek *Identiteit* een pijnlijke spiegel voor. Een spiegel van een tweejarig meisje, gemaquilleerd, gefriseerd en met valse nagels. Gelukkig groeit van onderuit het verzet. 'Er hangt verandering in de lucht', zegt Paul Verhaeghe. En die verandering, dat zijn wij!

Waarom staat dit opgemaakt tweejarige meisje op de omslag van uw boek?

Paul Verhaeghe: 'Ik koos deze omslagfoto omdat hij voor mij op een uiterst pijnlijke manier aangeeft hoe kinderen in een bepaald plaatje moeten passen om succes te hebben, in dit geval het succes van de ouders. Dit tweejarige meisje neemt deel aan een schoonheidswedstrijd. Op de foto wordt ze stereotiep neergezet als een lustobject. Schrijnend. Ik koos dit meisje uit velen omdat ik in haar nog verzet bespeur. Je kunt het kind nog zien. Op de andere foto's kon je dit niet. Daar was het één en al aangeleerde erotiek en geforceerde glimlach.'

Is deze kleuter een pijnlijke uitwas van onze neoliberale maatschappij?

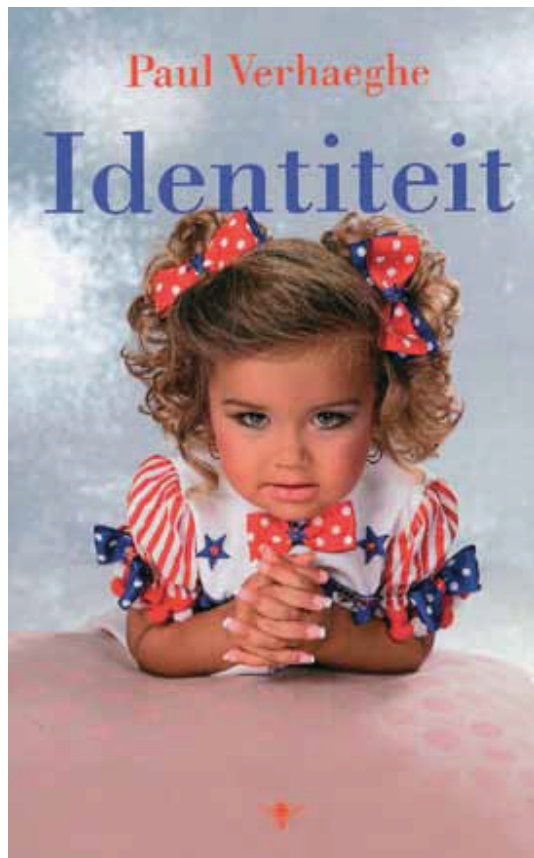
'Inderdaad, van een maatschappij die gericht is op individueel succes, op dodelijke competitie. Ik kreeg veel reacties op die coverfoto. Allemaal in de trant van 'wat voor een moeder heeft dat kind!'

Maar wat we hier zien, is het resultaat van 30 jaar neoliberale samenleving. Een samenleving waarin moeders verantwoordelijk worden gesteld voor het succes van hun kinderen. Als het niet goed gaat met het kind, heeft de moeder het gedaan. De situatie van de moeder zelf wordt echter nooit in vraag gesteld.'

Hoe kijkt onze neoliberale samenleving naar vrouwen?

'Het neoliberalisme is anti-vrouwelijk, zonder twijfel. Het denkt in hiërarchische structuren, en dat is typisch mannelijk. Denk maar aan de organisatie van het leger en de kerk. Vrouwen denken horizontaal.

Maar die hiërarchie op zich is niet nieuw, de kerk bestaat al eeuwen. Nieuw is dat ze nu gecombineerd wordt met die klemtoon op individueel succes en competitiviteit. Wie de geschikte diploma's en geld heeft, die heeft het gemaakt. En dan heb je dat zozegd helemaal aan jezelf te danken. Nochtans spelen in het al dan niet hebben van dit soort 'succesverhalen' toeval, sociale klasse, ouderdom, ziekte én geslacht een belangrijke rol. De Britse krant *The Observer* meldde in 2009 een toenemende discriminatie van zwangere vrouwen en moeders op de werkvloer. De ervaring wijst ook uit dat een carrière zeer moeilijk combineerbaar is met moederschap. Terwijl een carrière kunnen uitbouwen essentieel is voor de emancipatie van vrouwen. En daarvoor heb je onder andere crèches nodig. Ik vind het niet normaal dat

we anno 2012 nog altijd onvoldoende kinderopvangplaatsen hebben. Het neoliberalisme heeft onze staat omgevormd tot een verzorgingsmaatschappij voor banken en multinationals. En alles wat privépersonen aangaat, zoals zorg, kinderopvang en school, daar mag de overheid geen geld aan besteden. De neoliberale aanpak is dus nefast voor vrouwen.'

Het is crisis. De economische groei daalt, de werkloosheid stijgt. De regering reageert door in ons sociaal vangnet te knippen. 'Iedereen moet aan het werk, de profiteurs moeten eruit.'

'Ja, wat meteen suggereert dat onwillige werklazen, te hoge lonen en te vroege pensioenen de oorzaak van de crisis zijn. Iedereen zoekt de oorzaak van de crisis bij de ander. Het ligt aan 'het systeem', aan 'de markten', aan 'de allochtoon', 'de graaiende bankier', 'de meedogenloze manager' ... ja, zelfs aan 'de vrouwen', vertelde iemand mij. De waarheid is dat wij zo langzamerhand allemaal neoliberal zijn, zowel in ons denken als in ons gedrag. Iedereen is vandaag de dag in de eerste plaats een consument die alleen naar het eigen profijt kijkt.

Verontwaardiging over een bedrijf dat verhuist naar een lageloonland of een manager die personeel ontslaat, is nogal kortzichtig. De ontslagen doen zich voor omdat de aandeelhouders meer winst willen op korte termijn. Iedereen met aan-

delen is dus verantwoordelijk voor deze beslissing. De verhuizing komt er omdat

iedereen steeds meer en steeds goedkopere producten wil. We klagen dus het liberaal systeem aan maar houden het tegelijkertijd in stand. Het is niet de ander die we moeten veranderen maar onszelf.'

Hoe kunnen we mensen bewegen om hun gedrag te veranderen?

'De meest duurzame veranderingen komen van onderuit en sluiten aan bij het buikgevoel. Als steeds meer mensen het gevoel hebben dat er iets fout loopt, dan hangt er verandering in de lucht. Het aantal mensen met dat gevoel neemt toe, maar ze slagen er (nog) niet in om een georganiseerde groep te vormen. En die mislukking is een illustratie van het centrale probleem, namelijk de doorgedreven individualisering. Het opleggen van solidariteit via een rationeel onderbouwd pleidooi zal niet werken. We zullen in de huidige egocultus zelf het vertrekpunt voor verandering moeten zoeken. En dat vertrekpunt is de bezorgdheid om het eigen welzijn.'

'De waarheid is dat wij zo langzamerhand allemaal neoliberal zijn, zowel in ons denken als in ons gedrag. Iedereen is vandaag de dag in de eerste plaats een consument die alleen naar het eigen profijt kijkt'

'Het neoliberalisme heeft onze staat omgevormd tot een verzorgingsmaatschappij voor banken en multinationals'

U noemt dat het goede leven.

Paul Verhaeghe: 'Ja, en uiteraard niet in materiele zin. En het goede leven gaat ook niet over eigenbelang. Het gaat over 'waar VOEL ik me goed bij', en niet 'wat HEB ik eraan'. Het zich goed voelen, zelfzorg, houdt verband met het interpersoonlijke, met de ander, met solidariteit.

In mijn boek haal ik als voorbeeld TeJo aan, een vrijwilligersorganisatie in Antwerpen, eind 2009 ontstaan uit de frustratie van hulpverleners. Therapeuten voor Jongeren biedt gratis en anoniem eerstelijns hulpverlening aan. Na drie jaar zijn ze al met 60 therapeuten. Ze regelen hun werking zelf, met een minimale administratie. Ze hebben een gemeenschappelijk doel. Hun enthousiasme is hartverwarmend. Zij VOELEN zich goed bij hun initiatief. TeJo is voor hen de plaats waar ze zuurstof kunnen tanken. Want vele TeJo-therapeuten voelen zich in hun reguliere baan niet goed. Te veel regelgeving, te weinig autonomie en te weinig tijd om met de 'echte problemen' bezig te zijn.

Een goed functionerende maatschappij is er een waar er een evenwicht is tussen individu en gemeenschap, tussen autonomie en solidariteit. Waar de economie haar doelen dient en niet omgekeerd. En zo'n samenleving moeten we zelf terug vormgeven. Vanonderuit en dan zal de top vanzelf wel volgen.'

'Het goede leven gaat ook niet over eigenbelang. Het gaat over 'waar VOEL ik me goed bij', en niet 'wat HEB ik eraan. Het zich goed voelen houdt verband met het interpersoonlijke, met de ander, met solidariteit'

'Een goed functionerende maatschappij is er een waar er een evenwicht is tussen individu en gemeenschap, tussen autonomie en solidariteit'

Identiteit, Paul Verhaeghe. De Bezige Bij, 2012, 256 blz. - ISBN 9789023473039

In *Identiteit* dringt Paul Verhaeghe door tot de maatschappelijke veranderingen die ten grondslag liggen aan het veranderlijke ik-gevoel. De kern van het nieuwe ik-gevoel draait om drie problemen: veranderingen in identiteitsvorming, in normen en waarden en de consequenties van het neoliberalisme. Wie wij zijn, wordt zoals altijd bepaald door de context waarin wij leven. Maar de huidige dwang tot succes en geluk blijkt een keerzijde te hebben: het leidt tot verlies aan zelfbesef, tot desoriëntatie en vertwijfeling. De mens is eenzaamder dan ooit, de liefde is moeilijk te bereiken en betekenisvol leven is diepgaand problematisch geworden.

Meer over Paul Verhaeghe vind je op: <http://paulverhaeghe.psychoanalysis.be>